

7

idei înrâuritoare
ale lui
Aristotel

Alexander Baumgarten s-a născut în 1972 la București. Licențiat în filozofie și filologie clasică la Universitatea „Babeș-Bolyai“, și-a susținut doctoratul în filozofie la Universitatea din București (2000). Este conferențiar universitar și director al Departamentului de Filozofie Pre-modernă și Românească la Universitatea „Babeș-Bolyai“. Conduce câteva colecții dedicate filozofiei antice și medievale ale unor prestigioase edituri din România și este referent al editurilor Zeta Books și Polirom. De asemenea, este membru al Consiliului Național pentru Cercetare Științifică și membru evaluator al Administrației Fondului Cultural Național. A publicat șase volume de studii și exegeză a filozofiei medievale, treisprezece volume conținând tratate de filozofie antică și medievală, cu comentarii și aparat critic, studii, recenzii și traduceri din autori greci și latini în volume și reviste separate.

Volume publicate: *Principiul cerului. Eternitatea lumii și unitatea intelectului în filosofia secolului al XIII-lea*, Dacia, Cluj, 2002; *Humanitas*, București, 2008; *Intermediaritate și Ev Mediu. Studii de filosofie medievală*, Editura „Viața Creștină“, Cluj, 2002; *Sfântul Anselm și conceptul ierarhiei*, Polirom, Iași, 2003; *Școala răgazului. Studii de filosofie antică și medievală*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2006; *Bună dimineața, filosofie!*, Editura Bastion, Timișoara, 2008; *Aproape de Toma. Studii de aristotelism și neoplatonism latin*, Editura Galaxia Gutenberg, Cluj, 2010.

Ediții comentate din autori greci și latini: Anselm din Canterbury, *Proslogion*; Toma din Aquino, *Despre unitatea intelectului împotriva averroiştilor*; Anselm din Canterbury, *Monologion*; Aristotel, *Politica*; Plotin, *Enneade*, II, 1–4, în volumul *Enneade*, I–II, ediție bilingvă; Plotin, *Enneade*, III, 8 și IV, 1–6 și 9; Plotin, *Enneade*, VI, 3; William Ockham, *Despre universalii (Summa logicae*, I, 14–19, și *Comentariul la Isagoga lui Porfir, în fragment*); Aristotel, *Despre suflet*; Pseudo-Aristotel, *Cartea despre cauze*.

alexander
baumgarten

7

idei înrâuritoare
ale lui
Aristotel

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Răzvan Luscov
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Georgeta-Anca Ionescu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2012

ISBN 978-973-50-3802-1

Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României.

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Cuprins

1. Ce da, ce nu	7
2. Istoria ca înrâurire	21
3. Cinci idei înrâuritoare	39
4. Despre răgaz și tiranie	55
5. Despre uimire și ființă	77
6. Despre natură, lucruri și cuvinte	97
7. Despre pleoape și negație	117
8. Despre răgazul din cer	143

1

Ce da, ce nu

Aș invita cititorul să se oprească înaintea de a porni. Să-și ia el, pe măsura lui, câteva clipe de răgaz și să muște dintr-un măr. Unui măr îi stă bine lângă o carte. Să-l mestece cu răbdare, cu plăcere. Să îi lase toată carnea sa de fruct să îi întâlnească toată carnea lui de om. Să îndrepte apoi această îngăduință spre o constatare care-l va face, poate, să surâdă: aceea că există cu certitudine un timp în care mărul a devenit o infimă parte din răspunsul la întrebarea „cine sunt?“, fără ca timpul acesta să fie, neapărat, sesizabil. Apoi, l-aș invita pe cititor să refacă același exercițiu, cu același rezultat, în mai multe feluri. Va vedea atunci că toate felurile următoare seamănă între ele întru câtva, iar deosebirea lor le ordonează pe o scară.

Acum, să-și apropie mărul și să-i trăiască prezența numai prin miros. Sorbindu-i aceeași ființă,

acum ca savoare, și nu ca zeamă, cititorul își poate spune: *sunt cel ce simte savoarea unui măr*: eu antrenez aerul dintre mine și el: este un aer respirat care stă *supus* pentru a-i purta aroma spre mine. Eu i-o simt atât de mult, încât mă pot lăsa chiar pradă omonimiei din limba română și pot spune ceva despre mirosul *meu* și despre mirosul *mărului*: dacă ele n-ar fi devenit una, nici mărul nu l-aș fi mirosit cu adevărat. Dar când l-am mâncat puteam oare să fac deosebirea între un fel al mărului de a fi și un fel al meu, mestecător al lui? Sigur că nu. Căci tocmai felurile acestea se întâlnesc și constituiau faptul de a mânca. Dar, în miros, ele s-au despărțit: de aici un fel de insatisfacție legată de lucrurile pe care nu le putem decât mirosi, dar nu și rupe, smulge, mototoli, frământa, înghiți imediat. Când Till Eulenspiegel a intrat într-un han și s-a declarat sătul doar la aromele ce-i desfătau nările, hangiul i-a cerut plata, iar eroul i-a azvârlit un bănuș pe tejgheaua de lemn, lăsând sunetul lui argintiu să învelească încăperea pentru o clipă, ca să și-l strecoare sprinten în buzunar în următoarea.

Și mai departe: să privească mărul și să se întrebe: când a devenit adevărat că am văzut mărul? Oare atunci când mi-a intrat el în ochi? Căci,

într-un fel, el trebuie să fi intrat, așa cum a intrat carnea lui, mușcată de dinții mei, sau cum mi-a intrat în piept și încă cine mai știe unde, de vreme ce știam că îl miros. La fel ca mai sus, nu se putea să fi intrat în mine după felul de a fi al mărului, căci unde să-l strecor așa cum e el în delicatețea ochiului meu? Dar nici doar după felul de a fi al ochiului, căci atunci ochiul meu ar lua-o de capul lui și ar începe să vadă chiar și cu pleoapa închisă, în toată umiditatea lui. Ceva din felul mărului sigur rămâne în văz, măcar mărimea lui, căci știu cât e de mare când îl văd. Și cât de mari să fie merele pe care le văd? Sigur, nu foarte mari, să îmi acopere tot câmpul vederii, căci aș înceta să le văd. Nici prea mici, ca să dispară. Mai exact, *felul de a fi al mărului să întâlnească felul de a fi al ochiului*. Chiar mai bine ca mărul lui Magritte, într-o încăpere. Culoarea lui să nu fie prea lucioasă (aș putea orbi la strălucirea lui), dar nici prea pală, ca să nu-mi mai sară în ochi, *atrăgându-mi atenția*. Ce interesant: calitățile sensibile prea intense îmi pot distruge simțurile, iar cele prea slabe nu le trezesc. Acum, e tot ce a mai rămas din concretul hranei: întâlnirea unor proporții.

O, și nu s-a terminat cu vederea. Dacă mi-aș lipi de ochi mărul, apropiindu-l cum o făceam

în cazul gurii, sigur aş înceta să-l văd. La fel, îndepărtându-l şi aruncându-l peste linia orizontului, care, de acum încolo, este şi a ochiului meu, nu doar a pământului. Se pare că aici îmi trebuie o distanţă, ceva intermediar prin care să îl văd. Şi nu toate distanţele mă fac să văd, de pildă cele întunecate mă lasă orb, cu nesfârşite mere posibile rotind în jurul meu. Numai distanţa luminată transportă de la măr *acel ceva* (căruia este complet fără rost să-i dau acum numele, mai bine îl descopăr singur, altfel ar fi un cuvânt prea consumat de filozofii care l-au folosit şi mi-ar suna, poate, secl!), *acel ceva* care îmi intră în ochi, care nu e carnea mărului, dar mă face să-l văd în toată forma lui.

Încă un pas, mărunț. Privirea se oprește asupra mărului și *vede pipăindu-l* că este unul, că stă pe loc, că este mare și că este galben. Ce straniu amestec de senzații, să simți că ceva e unul sau că sunt mai multe, că se mișcă sau că nu, și mai ales *să știi că simți* numărul, mărimea și mișcarea lui, reunind mai multe simțuri la un loc! Destul pentru a spune că *eu sunt cel ce simte* toate acestea. Și, pentru așa ceva, nici un simț în plus!

Și acum, începe cu adevărat saltul. Ce-ar fi să lăsăm deoparte buzele, nările, ochii și mai ales

mărul *care este* și să gustăm acum dintr-un măr care, de felul lui (dar mai ales: de felul *nostru*), nu prea este. Orice copil știe foarte bine la ce mă refer: *și strecoară-te tiptil* în cămara unde sunt puse pe un raft, înalt cam cât pieptul părinților, obiectele dorinței tale. Ca să le ajungă mâna, cu încheietura palmei îndoită pentru a apuca, umărul trebuie să se ridice: iar cel mai bine se va întinde când capul se întoarce exact în partea opusă umărului, ca și cum ar fi menit să ajungă la ce nu vede, *pentru că* nu vede.

Nici nu e mare lucru să încerci aceasta: o știi furnicile, o știi albinele și toate ființele care își caută hrana acolo unde n-o văd și care pleacă acum și aici spre ce nu este acum și aici, doar ca s-o aducă în lumea lui acum și aici. Sau ca ființele care mănâncă iarba de acum și de aici, lăsându-se duse de propria hrană spre ce nu este acum și aici, fără să mai revină vreodată cu ea. Sau ca fiara care le va vărsa acestora sângele, luându-le urma, dacă este adevărat că urma este ceea ce animalul nu mai este acum și aici, deși ea *rămâne* ca rest. Iar fiarele merg după ceea ce nu mai este acum și aici, fără să mai revină vreodată. Imagine *se numește experiența aceasta a sufletului*.

Și ea nu e doar atât. Cu ea începe și istoria incredibilă a omului, pentru că e primul care poate face cu imaginea ce vrea. Îi poate adăuga sau scădea orice, o poate compune și descompune, își poate sădi în suflet câte ca-și-cum-uri din astea are el poftă. Cine să-i țină măsura? Oricine ar râde de cel ce-ar spune că i se pare că bea (ca armăsarul baronului mincinos, un armăsar tăiat în două, de nu se mai oprea din sorbitul apei) sau că i se pare că-i e foame, sau că se înșală că vede. Simțurile nu te pot înșela, am putea spune triumfători: adevărul e aici, la ele, și smintită fie orice îndepărtare. Mai bogate par simțurile ca orice putere a noastră, dacă ne duc direct la ceea ce este. Dar nu tocmai arătasem spre fiarele care *deja* știu mai mult decât neînsemnata noastră constatare despre fala simțului? Căci ele merg spre ceea ce nu este, dar poate fi, ca și cum ceea ce poate fi e un fel de ceea ce este. Dacă ar fi așa, atunci însăși bogăția gustului, a vederii și a pipăitului se vedește a fi totala sărăcie a acestor simțuri: dacă ele nu ne duc decât spre ceea ce doar este, în schimb, aici ne-am întors deschis spre lumea celor ce pot sau nu pot să fie. Iar bogăția imaginii se poticnește doar în ea însăși: ea le poate înfățișa și pentru furnici pe cele ce nu sunt, dar ea, totuși, nu-i

poate spune nimănui dacă înfățișările acestea *într-adevăr* sunt sau nu sunt.

Iar față de ce vine, saltul nici nu s-a făcut. Ca să-l facem acum, să-i cerem cititorului o nouă clipă de răgaz: iarăși să se oprească înainte de a se fi pornit. Privind în urmă, *dintr-un punct de vedere*, se vede că am plecat de la mărul care e mult, real, carnal, și care a tot scăzut, de la mâncat, devenind apoi mirosit, văzut și imaginat. În schimb, a crescut oarecum puterea noastră asupra ființei lui. La început, dacă-l mâncam o dată, nu-l mai puteam mânca a doua oară. Dar să-l mirosim cum este el? De câte ori poftim. Iar să ni-l închipuim, puteam s-o facem și așa cum nu este el. Ce putere!

Dar tot privind în urmă, *dintr-un alt punct de vedere*, am plecat de la un măr a cărui singură sărăcie era ființa lui trecătoare din mâinile noastre și am ajuns la un miros care putea fi al mai multora, apoi la un măr care putea fi oricum în imaginația noastră, numai măr să rămână. E tot mai puternic mărul acesta, iar noi, odată cu creșterea lui, suntem aceia care *pățim* scăderea: la început aveam o gură, dinți și pântec și toate îl apucau și-l făceau al lor. Apoi, n-am mai avut decât ochiul și distanța ca să-l apucăm, păstrându-ne ochiul cât mai pur și cristalin, spre a vedea. Iar apoi i-am

făcut loc tot mai mult ființei sale puternice, până ce ne-am golit cu totul, ca să-i fim lui gazdă.

Cât să mai mergem? Răspunsul este foarte simplu, pentru că el vine de la sine: ca soldatul care *mărșăluia tocindu-și întreg corpul*. Atâta mergem, până ne golim cu totul: pântecul nostru trebuia să fie ca o cavitate goală ca să primească mărul, plămânii trebuiau să fie liberi ca să-i primească mirosul, ochii trebuiau să fie lipsiți de culori ca să-i primească culoarea, iar imaginile noastre erau *despre* măr cu atât mai mult cu cât ne stăpâneam să-i adăugăm vreuna dintre poveștile cu mere pe care le știm deja.

Și încă mai simplu: trebuie să ne retragem și să-i facem loc până când (după primul punct de vedere) puterea noastră asupra lui e totală, *pentru că am reușit să spunem adevărul* despre acest măr, iar din carnea lui n-a mai rămas nimic. Și, simultan, trebuie să ne retragem până când (după al doilea punct de vedere) noi nu mai suntem nimic și el este totul, pentru că am reușit să spunem *adevărul despre acest măr*. Ca în proverbul: „tu îl bei pre dânsul și el te bea pre tine“, ilustrat într-o carte din copilăria mea cu un om care cădea în butoi pe măsură ce îl bea. Să-l mâncăm până când burta noastră devine mare ca a lui *sir* John Falstaff,